

Ο
Γωνιώδης

Τροπιδωτοί

Κυάθιο

Ημισφαιρικοί κυάθοι

ΠΡΟΧΟΙ

ΠΑΓΓΕΙΑ
ΠΡΟΧΕΥΤΙΚΑ

Ψηλό

Άρτόσχημο

Ψευδόστομοι Άμφορες

Ήμοφυξίδα

Άσκος

Ρυτό όοειδές

Άσκηση 3η

Τεχνολογία κατασκευής - Διακοσμητικοί ρυθμοί

Νεολιθική - Πρωτομινωική - Μεσομινωική κεραμική

Αλεξάνδρα Σ. Σφυρόερα

ΣΑ_22 «Μινωική Κεραμική: τυπολογική εξέλιξη και διακοσμητικοί ρυθμοί»

Εαρινό εξάμηνο ακαδ. έτους 2020-21

Εισαγωγή

- Οι πρώτοι αγγειοπλάστες έφτασαν στην Κρήτη την Αρχαιότερη Νεολιθική Εποχή (6.000 π.Χ.).
- Ζωτική ανάγκη για στεγανά, άφλεκτα σκεύη πλέον των φθαρτών (από ψάθα, δέρμα, κολοκύθα).
- Τα πρώτα αγγεία είναι σκοτεινόχρωμα, με παχιά τοιχώματα και χονδροειδή πηλό. Είναι χειροποίητα, ψημένα σε χαμηλή θερμοκρασία –δηλ. όχι πολύ σκληρά.
- Οι προσμίξεις (εγκλείσματα) περιορίζουν τις συστολές κατά το στέγνωμα / όπτηση, άρα και τα ραγίσματα.
- Η κατασκευή αγγείων γίνεται με πλάσιμο: κατά ζώνες, με εμπίεση σε μήτρα, από συνένωση μητρών, με τα χέρια.
- Τα αγγεία αυτά είναι **στιλβωτά**, έντριπτα. Μέσω της λείανσης επιτυγχάνεται η στεγανοποίηση.
- Η όπτηση γίνεται σε ανοικτού τύπου κλίβανο.

Νεολιθική κεραμική

6800-3200 π.Χ.

**Κατασκευή των πρώτων σκευών από πηλό.
Στο τέλος της εποχής τα αγγεία δεν έχουν
αποκλειστικά οικιακή χρήση**

Νεολιθική κεραμική

- Δύο βασικοί ρυθμοί στην Κνωσό: **χονδροειδής έντριπτος ρυθμός** και **λεπτότεχνος έντριπτος ρυθμός** (η διαφορά τους βρίσκεται στην καθαρότητα του πηλού και στο πάχος των τοιχωμάτων των αγγείων).
- Η κεραμική είναι συνήθως σκοτεινόχρωμη με διάφορες αποχρώσεις –καθώς τα αγγεία ψήνονταν σε ανοικτούς κλιβάνους, έρχονταν σε επαφή με την καύσιμη ύλη.
- Τα σχήματα της Αρχαιότερης Νεολιθικής είναι κυρίως ευρύστομα αγγεία (βλ. Betancourt σελ. 35), αργότερα, στην Τελική Νεολιθική, εμφανίζονται σχήματα με λαιμό, το σχηματολόγιο εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία (βλ. Betancourt σελ. 44).
- Στα αγγεία εμφανίζονται αποφύσεις, κομβία, γραμμικά θέματα με εγχάρακτη ή στικτή διακόσμηση, συχνά με επίθετη λευκή ύλη .
- Στην Ύστερη Νεολιθική απαντά και ο **στολιδωτός ρυθμός**.
- Γενικά, στην Ύστερη Νεολιθική βελτιώνονται οι συνθήκες όπτησης και κατασκευής.
- Στο τέλος της Νεολιθικής εποχής, η κρητική κεραμική παραγωγή έχει ξεπεράσει το επίπεδο της μικρής οικιακού χαρακτήρα παραγωγής. Τα αγγεία δεν χρησιμοποιούνται μόνον ως οικιακά σκεύη, αλλά και ως κτερίσματα ή αφιερώματα σε σπήλαια. Οι ρυθμολογικές αλλαγές συνοδεύονται από πρόοδο στο πλάσιμο και τις τεχνικές όπτησης.

Πρωτομινωική κεραμική

3200-2100 π.Χ.

Μελετάται ως διαδοχή κεραμικών ρυθμών

Πρωτομινωική κεραμική

- Διαφέρει η Πρωτομινωική κεραμική από την προηγούμενη, Νεολιθική.
- Ο κεραμέας είναι τώρα ένας ολοένα πιο εξειδικευμένος βιοτέχνης, όχι πλέον ένα μέλος του *οίκου*.
- Η αλλαγή της κοινωνικής θέσης του κεραμέα συνεπάγεται καλύτερα από αισθητικής άποψης αντικείμενα –η κοινωνική αναγνώριση και ενθάρρυνση βελτιώνει την παραγωγή.
- Στις αρχές της ΠΜ, ως συνέχεια της ΤΝ, η επιφάνεια των αγγείων δεν διακοσμείται με χρωστήρα, αλλά με εργαλεία. Σταδιακά από την ΜΜ επικρατεί η γραπτή διακόσμηση.
- Για πρώτη φορά τα σχήματα εξειδικεύονται ανάλογα με τις ανάγκες που εξυπηρετούν.
- Η στενή σχέση σχήματος - διακόσμησης σταδιακά χάνεται.
- Η Πρωτομινωική κεραμική μελετάται ως διαδοχή διαφορετικών **κεραμικών ρυθμών**

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

- Η έναρξη της ΠΜ Ι ορίζεται αποκλειστικά βάσει της κεραμικής: διαπιστώνεται πρόοδος σε επίπεδο τεχνικής (καλύτερος πηλός, προσεκτική κατασκευή, καλύτερη όπτηση) και αισθητικής .
- Πηγή έμπνευσης του ΠΜ Ι σχηματολογίου: η κολοκύθα, τα καλάθια, οι δερμάτινοι σάκοι και οι αχινοί.
- Ο καλύτερος έλεγχος των συνθηκών όπτισης εξασφαλίζει την αξιοποίηση της οξειδωτικής και αναγωγικής φάσης.

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

■ Ρυθμός Πύργου:

- γραμμικά έντριπτα διακοσμητικά θέματα: με μαλακό εργαλείο στιλβώνουν σε αστίλβωτο βάθος
- σκοτεινόχρωμη επιφάνεια λόγω της αναγωγικής όπτισης
- αγαπημένο σχήμα: το αμφικωνικό κύπελλο
- έλαβε το όνομά του από ταφικό σπήλαιο, στον Πύργο, στη βόρεια, κεντρική Κρήτη

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

■ Ρυθμός Αγίου Ονουφρίου

- γραπτή ερυθρή διακόσμηση σε υποκίτρινο βάθος
- λεπτή εκτέλεση, οξύτητα
- ομάδες κάθετων-διαγώνιων γραμμών «γεμίζουν» την επιφάνεια των αγγείων
- αγαπημένο σχήμα: η ραμφόστομη πρόχους
- έλαβε το όνομά του, από τον Άγιο Ονούφριο, ταφική θέση, κοντά στη Φαιστό

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

- **Χτενιστός ρυθμός**
- η μονόχρωμη επιφάνεια χτενίζεται με συστάδα σκληρών αχύρων –όχι ακρίβεια ή οξύτητα

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

■ Ρυθμός Λεβήνας

- διακόσμηση λευκού επί ερυθρού (υποκίτρινος πηλός, ερυθρό επίχρυσμα, διακόσμηση με υπόλευκο χρώμα)
- μεγάλη ποικιλία στο σχηματολόγιο

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

- **Ρυθμός Πηλού**
- εγγάρακτη διακόσμηση
- απαντά κυρίως στη Β. Κρήτη

Πρωτομινωική Ι

3200/3000 - 2600 π.Χ.

- **αταξινόμητη κεραμική**
- εκτός δηλαδή κάποιου από τους πιο πάνω ρυθμούς

Πρωτομινωική II

2600 - 2300 π.Χ.

- Η κεραμική γίνεται βιοτεχνική δραστηριότητα.
- Στη θέση Μύρτος τεκμηριώθηκε το παλαιότερο κεραμικό εργαστήριο· χρησιμοποιείτο είτε εκ περιτροπής από οικογένειες, είτε στο πλαίσιο βιοτεχνικής δραστηριότητας
- Για πρώτη φορά χρησιμοποιούνται περιστρεφόμενες με το χέρι βάσεις (με επίπεδη και κυρτή επιφάνεια) που εξυπηρετούν τη διακόσμηση των αγγείων –προάγγελοι του κεραμικού τροχού

Πρωτομινωική II

2600 - 2300 π.Χ.

- **Λεπτότεχνος τεφρός ρυθμός**
- καλής ποιότητας κεραμική
- τα τοιχώματα του αγγείου εξομαλύνονται με νερό ή αραιό διάλυμα πηλού
- εγγράρακτη διακόσμηση πριν την όπτιση
- επικράτηση αναγωγικών συνθηκών, με έκθεση επί μακρόν σε αναγωγική διαδικασία (δηλ. χωρίς οξυγόνο), σε κλίβανο όπου αγγεία και καύσιμη ύλη συσσωρεύονταν μαζί
- γραμμικά διακοσμητικά μοτίβα

Πρωτομινωική II

2600 - 2300 π.Χ.

■ Ρυθμός Κουμάσας

- γραπτή γραμμική διακόσμηση, ερυθρή ή μελανή, σε ανοικτόχρωμο πηλό
- αποτελεί, κατά κάποιον τρόπο, την εξέλιξη του ρυθμού Αγίου Ονουφρίου.
- από την ομώνυμη θέση στη Μεσαρά

Πρωτομινωική II

2600 - 2300 π.Χ.

■ Ρυθμός Βασιλικής

- Καλοφτιαγμένα αγγεία με μελανή, ερυθρή ή καστανή κηλιδωτή διακόσμηση.
- Καλύπτονται με επίχρισμα και στη συνέχεια στιλβώνονται
- Το επίχρισμα περιέχει κάλιο που αντιδρά διαφορετικά στην όπτιση
- Οι κηλίδες διαμορφώνονται κατά την όπτιση είτε επειδή τοποθετούσαν τοπικά κάποιο εργαλείο είτε επειδή κάποια σημεία του αγγείου βρίσκονταν σε άμεση επαφή με άλλα αγγεία

Πρωτομινωική III

2300 - 2100 π.Χ.

■ «Ανοικτό επί σκοτεινού»

- Ανοικτόχρωμος πηλός, σκοτεινόχρωμο επίχρυσμα, λευκά γραμμικά κοσμήματα.
- Γενικά, ευδιάκριτη περίοδος κεραμικής: αρχίζει να γίνεται αγαπητή η διακόσμηση λευκού σε σκοτεινό βάθος.

Μεσομινωική κεραμική

2100-1700

**Ίδρυση των ανακτόρων
Εισαγωγή του κεραμικού τροχού**

Μεσομινωική κεραμική

2100 - 1700 π.Χ.

■ Ίδρυση ανακτόρων.

- Τα ανάκτορα ως κέντρα αναδιανομής και συγκέντρωσης της αγροτικής παραγωγής και άλλων προϊόντων.
- Αυτή η πρωταρχική λειτουργία τους σχετίζεται με την κεραμική.
- Η αστικοποίηση βοηθά στην αύξηση της ζήτησης των αγγείων, άρα η παραγωγή της κεραμικής γίνεται πλέον (αποκλειστικά) βιοτεχνική δραστηριότητα.

Μεσομινωική κεραμική

2100 - 1700 π.Χ.

- **Εισαγωγή κεραμικού τροχού (MM IB)**
- **Τυποποίηση.**
- Οι πολλοί και διαφορετικοί ρυθμοί σταδιακά συγκλίνουν σε έναν - δύο.
- Η Μεσομινωική κεραμική δεν μελετάται πλέον ως διαδοχή διαφορετικών κεραμικών ρυθμών.

Μεσομινωική ΙΑ

- Μεταβατική φάση: συνεχίζεται η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών ρυθμών.
- Τελευταία φάση της χειροποίητης κεραμικής.
- Παραδοσιακά σχήματα, συντηρητική διακόσμηση, χρήση βραδύστροφου τροχού.
- Εισαγωγή ερυθρής βαφής.
- Παύουν οι πολλές παραλλαγές στο ίδιο σχήμα.
- Λευκός επί σκοτεινού ρυθμός
- Εγχάρακτος ρυθμός
- Εισαγωγή στην πολύχρωμη διακόσμηση

Μεσομινωική IB

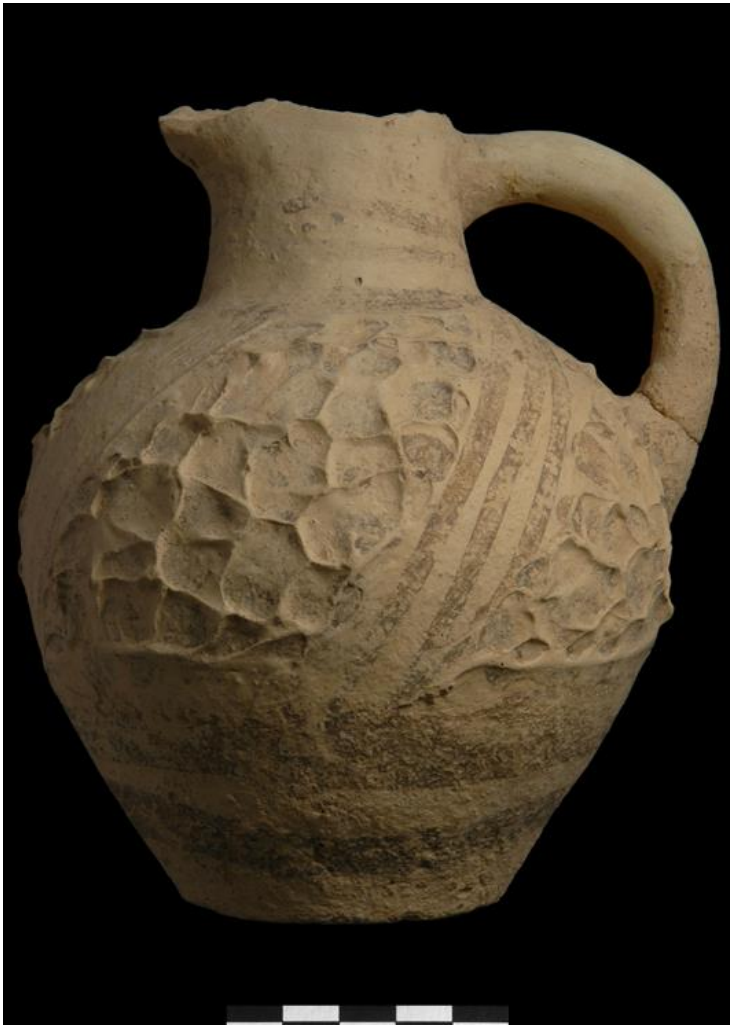
- Διαχωριστική γραμμή με το παρελθόν: εισαγωγή κεραμικού τροχού, ενίσχυση πηλού με προσμείξεις, δυναμικά σχήματα αγγείων, περισσότερο εξεζητημένα.
- Σύγκριση ενός χειροποίητου αγγείου με το τροχήλατο αντίστοιχό του: χειροποίητο= παχιά τοιχώματα, αμβλεία τροπίδωση, βαριά λαβή / αδέξιο σχήμα· τροχήλατο= ελαφρά κοίλο περίγραμμα πάνω από την τροπίδωση, κυρτό κάτω, σφιχτή, οξεία μορφή.
- Στην ηπειρωτική Ελλάδα γνώριζαν από παλαιότερα τον τροχό. Και στην Κρήτη, αλλά ήταν απρόθυμοι να τον χρησιμοποιήσουν. Ταυτόχρονη χρήση τροχήλατων + χειροποίητων.
- Πολλά σχήματα δίνουν την εντύπωση ότι κατάγονται από τη μεταλλοτεχνία: ωκέλυφα, με οξείες τροπιδώσεις.
- Πλαστική διακόσμηση: μικρές μορφές προσκολλώνται στο αγγείο, ή το αγγείο διαμορφώνεται ως πλαστική μορφή.

Μεσομινωική IB

- **Εγχάρακτος ρυθμός:**
- άχαρα σχήματα, αναβίωση μιας πολύ παλιάς συνήθειας / τάσης.

Μεσομινωική IB

■ Τραχωτός ρυθμός (Barbotine):

- Ανάγλυφη διακόσμηση διαφορετικού τύπου: κυματοειδής (επίθετη ή διαμορφωμένη) /οστρακόδερμη (επίθετοι όγκοι υδαρούς πηλού) / κοκκιδωτή ή ακιδωτή (η μακροβιότερη) / κατά λωρίδες και κομβιωτή.
- Η έμπνευση θεωρείται ότι αντλήθηκε από τα οστρακόδερμα και τον κόσμο της θάλασσας.
- Διατάσσεται και εναλλάσσεται σε συνδυασμό και με γραπτή διακόσμηση.
- «Προβληματικός ρυθμός» σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές: η επιφάνεια δημιουργούσε ζητήματα (π.χ. στην καθαριότητα, δυσάρεστο συναίσθημα στην αφή κτλ.)

Μεσομινωική IB

- **Διακόσμηση «σκοτεινό επί ανοικτού»:**
- Απαντά κυρίως σε απλά οικιακά σκεύη.
- Βιαστικός διακοσμητικός τρόπος, που αποδίδει αγγεία λίγο καλύτερα από τα αβαφή / ακόσμητα.

Μεσομινωική II

1900 - 1700 π.Χ.

- Η εποχή της ακμής και της εκζήτησης.
- Χρήση χρώματος: λευκό, ερυθρό, πορτοκαλί, βυσσινί.
- Εξεζητημένη η κεραμική που παράγεται στα ανάκτορα.

Μεσομινωική II

1900 - 1700 π.Χ.

■ Καμαραϊκός ρυθμός:

- Κομψή, διακοσμητική, λεπτότεχνη κεραμική παραγωγή
- Περίτεχνα φυτικά, εικονιστικά και γεωμετρικά σχέδια κατά τον «ανοικτό επί σκοτεινού» διακοσμητικό τρόπο
- Ολόκληρη η επιφάνεια του αγγείου καλύπτεται με σκουρόχρωμο επίχρυσμα. Η διακόσμηση γίνεται με επίθετο λευκό, ερυθρό, πορτοκαλί, βυσσινί χρώμα. Ενίοτε υιοθετούνται πρακτικές και του Τραχωτού ρυθμού.
- Πολυχρωμία, φυτικά και ζωικά θέματα, σύνθετα διακοσμητικά θέματα / σύνθετη σύνταξη.
- Ανακτορικά προϊόντα.

Μεσομινωική II

1900 - 1700 π.Χ.

- **«Λευκό επί σκοτεινού»:**
- Ανοιχτόχρωμος πηλός, σκοτεινόχρωμο επίχρυσμα, λευκά γραμμικά διακοσμητικά θέματα.

Εμπέδωση - Επέκταση - Εξάσκηση

- Μελετήστε τα αντίστοιχα κεφάλαια από το βιβλίο του Ph. Betancourt
- Μελετήστε τις δύο αντίστοιχες ενότητες από την e-class του μαθήματος της Μινωικής κεραμικής που έχει αναρτήσει ο καθ. Λ. Πλάτων